

Богадьорова Л.М. Становлення та функціонування сільського господарства Південного регіону України (на прикладі Херсонської області) /Л.М. Богадьорова //Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского межвузовский центр «Крым». Культура народов Причерноморья. Научный журнал № 167. - 2009 С. 28 – 30.

УДК 911.3

Херсонський державний університет
кафедра соціально – економічної географії

к.геогр. наук, доцент

Богадьорова Л.М.

Становлення та функціонування сільського господарства Південного регіону
України (на прикладі Херсонської області)

Малі форми господарювання, найбільш масова, гнучка і динамічна форма організації сільськогосподарського виробництва АПК, яка на сучасному етапі розвитку аграрних підприємств, дозволить більш повно використати потенціал сільського господарства.

Ключові слова: господарства населення, територіальна організація, спеціалізація, сільське господарство, фермерські господарства.

Малые формы хозяйствования, наиболее массовая, гибкая и динамичная форма организации сельскохозяйственного производства АПК, которая на современном этапе развития аграрных предприятий, позволит более полно использовать потенциал сельского хозяйства.

Ключевые слова: хозяйства населения, территориальная организация, специализация, сельское хозяйство, фермерские хозяйства.

The Small forms of the management, the most mass, flexible and dinamic form to organizations agricultural means of production АПК, which on modern stage of the development agricultural enterprises, will allow in greater depth to use the potential an сельського facilities.

The Keywords: facilities of the population, territorial organization, specialization, agriculture, farming facilities.

За період проведення аграрної реформи в сільському господарстві та інших галузях агропромислового комплексу України відбулися значні зміни в економічних, фінансових і правових умовах господарювання, здійснено перехід до ринково орієнтованої системи економіки. Але агропромисловий комплекс України ще перебуває в глибокій економічній кризі. Реформи в аграрному секторі економіки здійснюються повільно з великими зусиллями, що обумовлено відсутністю чітко відпрацьованої концепції і програми їх проведення.

Ринкові перетворення в економіці України обумовили формування багатокладної системи господарювання в аграрному секторі, де поряд з державними, приватними, орендними підприємствами, господарськими товариствами, виробничими кооперативами отримали розвиток фермерські господарства та господарства населення. Які розглядаються не як альтернатива великим виробництвам, а як об'єктивно необхідне їх доповнення, яке на сучасному етапі розвитку агропромислового виробництва, дозволить більш повно використати потенціал сільського господарства. З цих позицій функціонування малих форм господарювання створює передумови для підвищення ефективності аграрної економіки, розширюючи межі пошуку раціональних форм і методів використання природних і економічних ресурсів аграрного виробництва.

Необхідність існування та подальшого ефективного розвитку фермерських господарств та господарств населення пов'язана з тим, що ними забезпечується поповнення обсягу та асортименту сільськогосподарської продукції; раціональне використання матеріальних та трудових ресурсів; економія капіталовкладень у сільське господарство; ріст ефективності та продуктивності використання землі; скорочення втрат сільськогосподарської продукції тощо.

Малі форми господарювання, найбільш масова, гнучка і динамічна форма організації сільськогосподарського виробництва АПК. На сучасному етапі вони

є не тільки провідними, але й найстабільнішими виробниками сільськогосподарської продукції в умовах загальної кризи у сільському господарстві країни. Разом з тим, на відміну від аграрних підприємств, господарства населення не інституціолізовані, не структуровані (не організовані), не мають координаційних органів і державної фінансової підтримки, є практично не захищеними у всіх відношеннях. Незважаючи на це, господарства населення, на нашу думку, відіграють роль можливих “ядер” стабілізації, прискорений розвиток яких надасть ймовірне подолання хоча б часткових труднощів і негараздів у сільському господарстві країни в цілому і окремих її регіонів.

Вивченню проблем становлення, функціонування та ефективного розвитку сільського господарства та ефективних форм господарювання у процесі ринкових перетворень в аграрній сфері присвячені наукові праці: П.І. Гайдуцького, В.В. Зіновчука, О.В. Крисального, М.Й. Маліка, П.М. Макаренка, Л.О. Мармуль, В.В. Месель-Веселяка, В.М. Нелепа, О.М. Онищенко, П.Т. Саблука, М.П. Сахацького, І.І. Червена, В.В.Юрчишина та багатьох інших вчених. Разом з тим комплексного підходу, узагальнення та наукового обґрунтування вимагають закономірності та принципи функціонування, адаптації до ринкових механізмів господарювання, підвищення ефективності та перспективного розвитку, як сільськогосподарських підприємств так і фермерських господарств та господарств населення на регіональному рівні, вдосконалення їх спеціалізації та матеріально-технічного забезпечення з метою підвищення рівня сільськогосподарського виробництва.

Аналіз функціонування сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств, а також господарств населення, особливостей їх діяльності, дозволяє визначити сучасні тенденції розвитку сільськогосподарського виробництва. Об'єктивно господарства населення є тією ланкою аграрного сектору економіки, що виявила багато позитивних рис і за нормальних економічних умов практично всюди є прибутковими. Ми приєднуємось до думки, що створення дрібних сільськогосподарських

підприємств не може вважатися стратегічним напрямом формування в Україні прогресивної організаційної структури сільського господарства ринкового типу. Разом з тим не можливо не відмітити загальну тенденцію до концентрації і масового виробництва сільськогосподарської продукції саме в фермерських господарствах та господарствах населення.

Урожайність є показником продуктивності сільськогосподарського виробництва, який залежить від низки внутрішніх і зовнішніх чинників. Якість матеріально-технічних ресурсів, запровадження ефективних технологій землеробства, практичний досвід роботи сільгоспвиробників, нарешті погодні умови є основними чинниками, що впливають на показники урожайності. Порівняємо урожайність основних сільськогосподарських культур по категоріях господарств за 2000 – 2007 рр. (табл.1).

Таблиця 1

Урожайність основних сільськогосподарських культур за категоріями господарств на прикладі Херсонської області (ц з 1 га)

Назва культури	Сільськогосподарські підприємства				Фермерські господарства				Господарства населення			
	2000	2005	2006	2007	2000	2005	2006	2007	2000	2005	2006	2007
Зернові культури	17,2	21,8	23,6	17,7	21,5	17,4	19,6	11,5	21,3	22,6	24,2	13,4
Соняшник	8,5	9,8	9,9	6,2	8,5	8,4	8,3	4,7	10,2	11,0	10,2	5,0
Овочі	99,7	205,9	234,3	210,6	104,3	208,3	273,2	212,9	131,8	119,8	117,7	98,3
картопля	83,0	148,4	130,6	132,4	98,8	153,8	150,7	124,0	130,0	95,0	96,7	89,0

*Розраховано за даними обласного статистичного управління в Херсонській області

Зернові культури є основною культурою як для фермерів, так і сільгоспідприємств. В той же час, виробництво зернових і зернобобових культур у більшості фермерських господарств має дрібнотоварний характер отже, й посівні площі під цими культурами є невеликими. Величина середньої посівної площі складає 25,3 га.

Якщо основна частка у виробництві зернових та технічних культур припадає на сільгоспідприємства, то фермерські господарства є основними виробниками багатьох видів овочів та баштанних культур. На нашу думку,

наявність більших можливостей щодо реалізації (у свіжому вигляді і на переробку) та можливості використання ручної праці замість спеціального устаткування, є основним чинником спеціалізації багатьох фермерських господарств на вирощуванні овочів.

З самого початку свого створення структуру виробництва фермерські господарства формують самостійно. При цьому перевагу надають тим видам продукції, які є більш рентабельними. Такою вважають продукцію рослинництва, а у її складі зернові, технічні і овочеві культури. Виходячи з наявної площі землі фермери визначають спеціалізацію господарства. При невеликих за розміром площах та не маючи власної техніки, переважна більшість фермерів спеціалізуються на вирощуванні зернових колосових культур. За наявності ґрунтообробної техніки та транспортних засобів фермери, наймаючи працівників, вирощують овочі та інші просапні культури. Внаслідок цього з'явилась тенденція зростання питомої ваги продукції рослинництва і відповідного скорочення продукції тваринництва у загальному обсязі виробництва валової продукції сільського господарства. Така вузька спеціалізація фермерських господарств має місце і до цього часу.

В процесі дослідження встановлено, що серед основних чинників, які визначають зміни спеціалізації, територіальної організації, відмінностей функціонування фермерських господарств та господарств населення, можна виділити такі:

Зміни територіальної структури сільськогосподарського виробництва. Зрушення територіальної структури, що відбулися за останні роки, характеризуються зміною контурів і розмірів землеволодіння сільськогосподарських підприємств. Зокрема, відбувся глибокий перерозподіл земель сільськогосподарського призначення між суспільним та приватним секторами. В результаті, збільшилась питома вага земельного фонду у приватній власності, що дозволило особистим господарствам населення значно розширити посівні площі, як взагалі так і під найважливішими сільськогосподарськими культурами чи їх групами. В свою чергу такий

структурний перерозподіл, став визначальною причиною збільшення виробництва господарствами населення сільськогосподарської продукції і перетворення їх в основних виробників деяких її видів.

Розширення земельних угідь у користуванні господарств населення, призвело, в свою чергу, до помітного збільшення в них поголів'я тварин. При цьому, сільські родини, що навіть в складних умовах намагаються мати за давньою традицією корову, пішли шляхом збільшення поголів'я корів. Подібна тенденція проявляється також у свинарстві – ця галузь все більше переходить у приватний сектор, який вже став основним виробником свинини і міцно утримує цю тенденцію.

Споживчий фактор (кон'юнктура ринку). Значною мірою визначає не тільки спеціалізацію фермерських господарств та господарств населення, але і рівень товарності, та відповідно, територіальну організацію господарств. Так, в приміських зонах створюються умови для формування приміського агропромислового територіального виробництва, яке спрямоване на задоволення потреб в продуктах харчування міського населення. При цьому визначальну роль у діяльності приміських АПК відіграють саме особисті господарства, адже вони найшвидше реагують на зміни попиту, дефіцит тих чи інших товарів тощо. До того ж, як правило, саме в господарствах населення виробляють ті види продукції, які нерентабельно виробляти у суспільному секторі внаслідок великих витрат ручної праці або низької товарності.

Система розселення є досить вагомим чинником для структури та спеціалізації господарств. Так, наприклад, в зоні концентрації великих міст зосереджені господарства населення, які зорієнтовані на реалізацію продукції сільського господарства на міських ринках, невеликими партіями. Навпаки, на периферії міських систем розселення формуються господарства, спеціалізація і структура землекористування яких більшою мірою нагадує спеціалізовані селянські (фермерські господарства). Додамо, що система розселення значною мірою впливає і на спеціалізацію господарств населення. Так, наприклад,

проведені дослідження по Херсонському регіоні встановили високий рівень залежності між густиною населення і спеціалізацією ОГН на вирощуванні овочевих культур (табл. 2.)

Таблиця 2.

Територіальна локалізація овочевих культур та густина населення в межах Херсонської області

Адміністративно-територіальні одиниці	Коефіцієнт територіальної локалізації овочевих культур	Густина населення	
		чол./км ²	у логарифмічній шкалі
Бериславський	0,56	32,53	1,51
Білозерський	1,38	44,58	1,65
Великопетиський	0,59	20,8	1,32
Великоолександрівський	0,46	20,36	1,31
Верхньорогачицький	0,26	15,63	1,19
Високопільський	0,53	25,62	1,41
Генічеський	1,33	22,03	1,34
Голопристанський	1,42	18,94	1,28
Горностаївський	0,43	21,68	1,34
Іванівський	0,23	16,1	1,21
Каланчацький	1,1	28,32	1,45
Каховський	0,53	53,09	1,73
Н.Сірогозький	0,39	16,4	1,21
Н.Воронцовський	1,11	24,99	1,40
Новотроїцький	1,42	18,77	1,27
Скадовський	1,46	34,27	1,53
Цюрупинський	2,79	41,08	1,61
Чаплинський	0,95	23,4	1,37
м. Херсон	8,31	851,67	2,93
м. Нова Каховка	4,06	338,47	2,53
Кореляційне відношення		0,94	

* Розраховано за даними Херсонського обласного управління статистики

Структурні зрушення у територіальній спеціалізації сільськогосподарства. Зміни територіальної спеціалізації сільськогосподарського виробництва (переважно рослинницької ланки), сировинних зон, переробних підприємств, територіальних зв'язків по переміщенню сільськогосподарської сировини відчутно впливають на розвиток і функціонування господарств формування їх територіальної структури.

Зазначимо, що як правило найбільшою мірою диференціюють аграрне виробництво і виступають найбільшим обмеженням структурних змін просторові відмінності природних аграрних ресурсів території того або іншого регіону. У регіонах, де відсутні оптимальні агрокліматичні умови виробництва

для тих, або інших сільськогосподарських культур, налагодити їх товарне виробництво неможливо.

Фермерські ж господарства Херсонської області в абсолютній більшості зорієнтовані на виробництво певних видів рослинницької продукції і саме тих, на яких спеціалізуються і сільгосппідприємства. Щодо самої спеціалізації, то вона була і залишається одним із головних чинників високої продуктивності і ефективності господарювання.

В сучасних умовах розвитку аграрного сектору економіки проблема малих форм господарювання на селі настільки складна і суперечлива, що дуже складно, на наш погляд, давати певні прогнози подальшого розвитку фермерським та господарствам населення. Разом з тим, не викликає сумніву твердження про те, що під час таких прогнозів важливе значення має врахування регіональних відмінностей функціонування господарств населення – це положення знаходить підтримку і у економістів-аграрників

Література:

1. Аналітичний звіт про стан соціально-політичного і соціально-економічного розвитку Херсонської області / В.К. Коробов, І.О. Пилипенко, Д.В. Білий, М.А. Гоманюк.–Херсон: Графіка, 2004.– 78 с.
2. Балабанов Г.В., Кавецький І.Й, Качаєв Ю.Д. та ін. Трансформація територіальної організації господарства України // Укр. геогр. журнал. – 2001. – № 3. – С. 81-89
3. Борщевський П.П., Ушкаренко В.О., Чернюк Л.Г., Мармуль Л.О. Регіональні агропромислові комплекси України. - К.: Наук. думка, 1996.- 262с.
4. Бугуцький О.А., Дієсперов В.С. Проблеми сільськогосподарської праці в Україні // Економіка АПК. – 1998. – № 1. – С.65-71.
5. Гайдуцький П.І. Розвиток багатокладного господарювання та конкурентоспроможного аграрного виробництва //Економіка АПК. – 2001. - №4. – С.19-23.